

УДК 37.091.313

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.65-2.19>**Р. А. Попов**кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри романо-германських мов і перекладу
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ПРАКТИКА РОЗВИТКУ АВТОНОМНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ: КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ, РІВНІ ВИЯВУ

У статті, на основі напрацювання вітчизняних і зарубіжних науковців як у галузі дидактики, так і в загальній педагогіці, презентовано критерії, показники, рівні вияву розвитку автономності студентів вищої школи. Теоретичні й практичні аспекти органічно поєднуються в тій системі критеріїв, показників, за допомогою яких можна описати генезу певного явища. Тож дослідження, з'ясування, конкретизація й опис ознак, критеріїв і показників автономної діяльності студентів передують здійсненню дослідницької роботи.

З метою добору й розробки критеріїв і показників автономної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів ми зважаємо на: узгодження діагностичних засобів із загальнопедагогічними, методологічними вимогами; виокремлення підстав для подальшого кількісного оцінювання досліджуваного явища; потребу визначення вірогідності результатів практичної дослідницької діяльності.

Усі вимірвальні інструменти в дослідницькій діяльності педагога-науковці створюють і добирають із дотриманням певних вимог, які стосуються точності, достовірності й адекватності методик вимірювання, можливості зіставлення отриманих за їх допомогою результатів. Відповідність цим вимогам дає змогу застосувати математичні процедури, використати методи математичної статистики.

Ретельний опис критеріїв і показників автономності студентів потрібен для отримання переконливих доказів того, що в результаті нововведень здійснюється впровадження моделі системи розвитку автономності, змінюються досліджувані властивості.

Продуктивність розвитку автономності студентів втілюється в поліпшення показників і рівнів, що визначають успішність здійснюваної студентами автономної діяльності в навчальному середовищі, інтернет-середовищі та поза ним на підставі ряду загальних (інтеграційних) критеріїв, в тому числі визначальних критеріїв: психологічних, гносеологічних; непрямих критеріїв: організаційних, соціологічних, психологічних, які свідчать про задоволеність учасників діяльності її результатами і психологічними наслідками такої діяльності в особистісному плані.

Добір і характеристику ознак, критеріїв і показників автономності студентів ми здійснюємо, виходячи із фрактальної структури автономності та її варіацій, детермінованих профілем майбутньої підготовки фахівців.

Ключові слова: автономність студентів, ознака, критерії, показники, рівні вияву розвитку автономності студентів.

Постановка проблеми. У методологічних порадах молодим науковцям сучасний провідний український дидакт С. Гончаренко зазначає, що «низький методологічний рівень багатьох досліджень, примітивність методів, літературно-публіцистичний спосіб створення педагогічних праць, недооцінка педагогічного експерименту призводять до того, що багато проблем навчання й виховання розв'язують суб'єктивно, по-вольонтаристськи, без належного наукового обґрунтування» [1, с. 3].

К. Рамуль (за інформацією Б. Теплова [2]), характеризуючи автономну пізнавальну діяльність ученого, зазначав, що їй притаманні такі показники, як спонтанна зацікавленість, здатність тривалий час займатися розв'язанням однієї й тієї ж проблеми, гарна пам'ять, творче мислення, фантазія, спостережливість, ентузіазм, наполегливість,

здатність до критики та самокритики, дисциплінованість, уміння знаходити спільну мову з людьми, безкорисливість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вектор становлення й розвитку пізнавальної діяльності індивіда, показники та критерії цього процесу висвітлені у працях В. Лозової, М. Солдатенка, П. Підкасистого, О. Цивкунової та багатьох інших науковців. Так, О. Цивкунова на підставі аналізу складових компонентів навчальної автономності, дає перелік властивостей, які характеризують автономного студента, а також визначає специфіку взаємовідносин між студентом і викладачем, які будуються на принципі партнерства, заснованого на спільній діяльності і співпраці, орієнтації на реальні потреби і мотиви того, хто навчається, його креативні і когнітивні здібності [3].

П. Підкасистий виокремлює критерії автономної пізнавальної діяльності на підставі сформованості вмінь тих, хто навчається, організувати власну пізнавальну діяльність і здійснювати її у пошуковій ситуації [4]; Н. Половнікова під час опису рівнів пізнавальної діяльності оперує поняттями усвідомленості, здатності до застосування операцій і дій у нових умовах, поєднання операційних умінь з опорними знаннями [5]; Т. Шамова базовими елементами називає знання та способи пізнавальної діяльності [6].

Метою статті є, беручи до уваги напрацювання вітчизняних і зарубіжних науковців як у галузі дидактики, так і в загальній педагогіці, бажання презентувати критерії, показники, рівні вияву розвитку автономності студентів вищої школи.

Виклад основного матеріалу. З метою добору й розробки критеріїв і показників автономної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів ми зважаємо на: узгодження діагностичних засобів із загальнопедагогічними, методологічними вимогами; виокремлення підстав для подальшого кількісного оцінювання досліджуваного явища; потребу визначення вірогідності результатів практичної дослідницької діяльності.

Усі вимірювальні інструменти в дослідницькій діяльності педагога-науковця створюють і добирають із дотриманням певних вимог, які стосуються точності, достовірності й адекватності методик вимірювання, можливості зіставлення отриманих за їх допомогою результатів. Відповідність цим вимогам дає змогу застосувати математичні процедури, використати методи математичної статистики.

Ретельний опис критеріїв і показників автономності студентів потрібен для отримання переконливих доказів того, що в результаті нововведень, впровадження моделі системи розвитку автономності змінюються досліджувані властивості. Продуктивність розвитку автономності студентів втілюється в поліпшенні показників і рівнів, що визначають успішність здійснюваної студентами автономної діяльності в навчальному середовищі, інтернет-середовищі та поза ним на підставі ряду загальних (інтеграційних) критеріїв, в тому числі визначальних критеріїв: психологічних, гносеологічних; непрямих критеріїв: організаційних, соціологічних, психологічних, які свідчать про задоволеність учасників діяльності її результатами і психологічними наслідками такої діяльності в особистісному плані. Ознака – «риса, властивість, особливість ... те, що вказує на що-небудь, свідчить про щось; показник, свідчення» [7, с. 665]. Ознаками автономності є компоненти кожного з п'яти фракталів структури автономності.

Ознаки конкретизуються в критеріях («підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось,

мірило» [7, с. 465]), а критерії втілюються у показники, які можна безпосередньо спостерігати та реєструвати.

Автономність у своїй генезі проходить чотири стадії, або **рівні**: 1) рівень *початкового розвитку (I)*; 2) *діяльнісного усвідомлення (II)*; 3) *діяльнісного пізнання (III)*; 4) *продуктивний (IV)*.

У таблиці 1 «Критерії, показники, рівні автономності студентів вищих педагогічних навчальних закладів» подано опис критеріїв, показників щодо кожного з чотирьох рівнів сформованості.

Цей опис має загальний характер. У процесі вивчення окремої початкової дисципліни показники та рівні сформованості автономної діяльності студентів деталізуються й конкретизуються.

Висновки. У процесі розробки критеріїв і показників, опису рівнів сформованості автономної діяльності студентів ми зважали на те, що студентський вік психологи називають початком дорослості, а сама по собі дорослість – найтриваліший період у житті людини, упродовж якого вона досягає найвищого рівня в розвитку Я-концепції, самостверджується у професії, суспільстві, виявляє піклування про себе й близьких, змінює провідні види діяльності, соціальний статус, набуває індивідуальних творчих досягнень.

Попри неминучі переживання і втрати, доросла людина збагачується життєвим досвідом, обирає адекватні ролі в нових реаліях тощо. Підставами для цього не в останню чергу є сформованість індивідуально-особистісного стилю пізнавальної діяльності.

Третій і четвертий рівні сформованості автономної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів створюють підстави для подальшого оптимального розв'язання професійних проблем, забезпечують незалежність і самостійність у прийнятті рішень, навіть якщо це пов'язано з певними ризиками й відповідальністю, сприяють досягненню соціальної зрілості. Такі студенти здатні критично оцінювати життєві реалії, виявляти особистий інтерес до важливих питань суспільної, професійної сфери.

Опис критеріїв, показників і рівнів сформованості автономної діяльності студентів вищих навчальних закладів надав нам підстави для реалізації трьох етапів дослідницької роботи, – констатувального першого порядку, формувального, констатувального другого порядку.

Теоретичне обґрунтування моделі системи розвитку автономності студентів вищої школи надає підстави для здійснення різнопланової дослідницько-експериментальної роботи, спрямованої на перевірку дієвості та ефективності моделі системи розвитку автономності та організаційно-дидактичних умов її реалізації за різними позиціями.

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8
	інструментальний	Досвідченість у здійсненні автономної діяльності Поленеааажність Активність Операціональне забезпечення АД Оперативність засобів АД Домінуювальний спосіб перероблення інформації	Досвід розв'язання пізнавальних проблем і завдань Уміння зберігати власну думку, орієнтація на власний досвід АД Наявна активність у розв'язанні пізнавальних завдань різних видів Сформованість уміння і навичок здійснення АД різних видів Уміння швидко й доцільно добирати засоби АД залежно від мети та завдань Уміння використовувати переваги домінантного (вербального або невербального) способу переробки інформації	Досвід розв'язання пізнавальних завдань є, і відсутнє вміння зберігати власну думку щодо розв'язання певної пізнавальної проблеми (або розуміння цієї проблеми взагалі), пізнавальна пасивність Несформовані вміння та навички здійснення АД різних видів, відсутнє вміння швидко й доцільно добирати засоби АД залежно від мети та завдань, використовувати переваги індивідуального способу переробки інформації	Усвідомлений досвід розв'язання пізнавальних завдань, усвідомлене вміння висловити власну думку виявляється епізодично, існує орієнтація на власний позитивний досвід, активність у розв'язанні пізнавальних завдань різних видів є епізодичною Наявні усвідомлені вміння й навички здійснення АД окремих видів потребують удосконалення щодо розширення видового спектра, епізодично виявляється вміння швидко й доцільно добирати засоби АД	Спирається на власний досвід розв'язання пізнавальних проблем, завдань різних видів на ґрунті збереження власної думки за урахування особистого досвіду здійснення АД, висока пізнавальна активність Сформовані стійкі вміння й навички здійснення АД у широкому спектрі навчально-пізнавальних завдань різних видів, стійкі вміння швидко й доцільно добирати засоби АД залежно від мети та завдань органічно поєднуються з умінням використовувати переваги індивідуального способу перероблення навчально-пізнавальної інформації	Сформований досвід розв'язання пізнавальних проблем, завдань різних видів на ґрунті збереження власної думки за урахування особистого досвіду здійснення АД, висока пізнавальна активність Сформовані стійкі вміння й навички здійснення АД у широкому спектрі навчально-пізнавальних завдань різних видів, стійкі вміння швидко й доцільно добирати засоби АД залежно від мети та завдань органічно поєднуються з умінням використовувати переваги індивідуального способу перероблення навчально-пізнавальної інформації
				КОРИГУВАЛЬНО-РЕФЛЕКСІЙНИЙ ФРАКТАЛ АВТОНОМНОСТІ			
	коригувально-рефлексійний	Здатність до само-регуляції АД Здатність до самопланування АД Здатність до прогнозування АД Здатність до самоаналізу АД Пізнавально-дослідницькі здібності Здатність до творчості	Уміння регулювати темп і час виконання пізнавальних завдань Уміння здійснювати планування власної пізнавальної діяльності Уміння передбачати кінцевий результат АД, прогнозувати на смислому рівні, визначати подальшу стратегію АД Уміння аналізувати хід і результати власної АД Уміння й навички здійснення дослідної діяльності, виконання дослідних завдань і досліджень різних видів Виконання пізнавальних завдань (проекту) з елементами новизни	Несформоване вміння регулювати темп та обирати час виконання певних завдань, планувати власну АД, передбачати кінцевий результат і усвідомлено визначати подальшу стратегію АД, епізодично виявляється вміння аналізувати хід і результати АД Відсутні вміння й навички здійснення навчально-дослідної діяльності та виконання завдань дослідного типу	Усвідомлене вміння регулювати темп та обирати оптимальний час виконання певних пізнавальних завдань, виявляється епізодично, уміння здійснювати планування власної АД, передбачати її кінцевий результат, аналізувати хід та обирати стратегію є нестійким Наявні вміння та навички здійснення дослідницької діяльності є усвідомленими, проте не завжди адекватно втілюються у виконання завдань різних видів	Стийке вміння регулювати темп і час виконання окремих пізнавальних завдань, здійснювати аналіз, планування та передбачати кінцевий результат АД, на основі цього обирати індивідуальну стратегію АД Сформовані вміння та навички здійснення дослідної діяльності можуть утілюватися у виконання творчих завдань з елементами новизни	Сформоване повною мірою вміння регулювати темп і час виконання пізнавальних завдань, планувати найближчу й віддалену перспективи власної АД, аналізувати хід і результати, обирати власну стратегію автономної діяльності Різноманітна дослідна діяльність ґрунтується на активній відповідній уміння і навичок і втілюється у створення індивідуальних проєктів (інших навчальних продуктів) з елементами новизни

Список використаної літератури:

1. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям. Київ, 1995. 45 с.
2. Теплов Б.М. Способности и одаренность / Б.М. Теплов // Хрестоматия по возрастной психологии: [учебное пособие для студентов / сост. Л.М. Семенюк / под ред. Д.И. Фельдштейна: издание 2-е, дополненное]. Москва : Институт практической психологии, 1996. 304 с.
3. Цывкунова Е.А. Формирование автономности студента лингвистического вуза на основе междисциплинарного взаимодействия учебных курсов: английский и латинский языки : дисс. канд. пед. наук: 13.00.02 / Моск. гос. лингвист. ун-т. Москва, 2002. 203 с.
4. Пидкасистый П.И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретико-экспериментальное исследование / Павел Иванович Пидкасистый. М. : Педагогика, 1980. 240 с.
5. Половникова Н.А. О теоретических основах воспитания познавательной самостоятельности школьника в обучении. Казань: Тат. кн. Изд-во, 1968. 202 с.
6. Шамова Т.И. Активизация учения школьников / Татьяна Ивановна Шамова. М. : Педагогика, 1982. 208 с.
7. Новейший психолого-педагогический словарь / сост. Е.С. Рапацевич; под общ. ред. А.П. Астахова. Минск : Современ. шк., 2010. 928 с.

Popov R. Practical aspects of higher school students' autonomy development: criteria, indicators, levels of experience

Basing upon the studies of national and foreign scholars in the fields of didactics and general pedagogics, the article presents criteria, indices and levels for the determination of the autonomy level of higher school students. Theoretical and practical aspects naturally unite in this system of criteria and indices, using which one can describe the genesis of a certain phenomenon. Thus, the study, identification, specialization and description of features, criteria and indices of students' autonomous activities precede the fulfillment of the research work.

In order to select and develop the criteria and indices of the autonomous work of students at pedagogical higher educational institutions we consider the following: coordination of diagnostic means with the general pedagogic, methodological requirements; selection of factors for the further quantitative evaluation of the researched phenomenon; the necessity to determine the practical results of the research activities.

All of the measuring tools in the research activities are created and selected by the scholar pedagogues in accordance with certain requirements related to the accuracy, credibility and adequacy of the measuring methods, the possibility to correlate the results gained by applying those methods. The compliance with these requirements gives an opportunity to apply mathematical procedures and apply the methods of mathematical statistics.

The thorough description of the criteria and indices of students' autonomy is necessary to gain valid evidence that due to innovations – the introduction of the model of the autonomy development system – the researched data is changing.

The productivity of students' autonomy development is materialized through the improvement of the indices and levels determining the success rate of the autonomous work conducted by students within the educational environment, internet environment and beyond basing upon a range of general (integrative) criteria, including the determining ones: psychological, gnoseological; indirect criteria: organizational, sociological, psychological, which are indicative of the satisfaction of the participants of a certain activity with its results and psychological consequences of this kind of activity in the personal sense.

We select and characterize the features, criteria and indices of students' autonomy basing upon the fractal structure of autonomy and its variations, determined by the profile of the future training of experts.

Key words: *students' autonomy, attribute, criteria, indicators, students' autonomy development levels of expression.*